

ВЫКАРЫСТАННЕ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ У ВОБЛАСЦІ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ

Т. Д. Рабец,

*навуковы супрацоўнік аддзела фалькларыстыкі і культуры славянскіх
 народаў Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
 НАН Беларусі, кандыдат філалагічных навук*

Перыяд развіцця грамадства з другой паловы ХХ – пачатку ХХІ ст. цесна звязаны са зменай уяўленняў аб ролі інфармацыі ў жыцці як асобнага чалавека, так і грамадства ў цэлым. З'яўленне і актыўнае развіццё новых інфармацыйных тэхналогій выклікала каардынальныя змены цэннасных арыентацый – інфармацыя як рэсурс стала набываць усё большую значнасць. Звязана гэта ў першую чаргу з тым, што шырокі доступ да неабходнай інфармацыі дазваляе здзяйсняць больш эфектыўныя і прадукцыйныя дзеянні, таму ў цяперашні час адной з самых актуальных задач з'яўляецца праектаванне і стварэнне рознага віду інфармацыйных рэсурсаў.

Праблема інфармацыйнага ўзаемадзеяння і абмену асабліва востра стаіць перад навукоўцамі гуманітарнага профілю, традыцыйна арыентаваных на даследаванне розных спосабаў прадстаўлення і перадачы інфармацыі ў соцыуме. У апошнія гады культура славянскіх народаў усё больш цікавіць даследчыкаў з Заходняй Еўропы і Амерыкі. Гэта звязана з нарастаючымі працэсамі інтэграцыі навукова-даследчых праграм і ўзмацненнем увагі еўрапейскіх вучоных і палітыкаў да этнакультурных працэсаў у нашых краінах Усходняй Еўропы. У сувязі з гэтым, як слушна адзначае А. У. Марозаў, «выключнае значэнне мае кансалідацыя намаганняў славянскіх Фалькларыстаў па збіранні, захаванні, апрацоўцы і шматгранным выкарыстанні фальклорных архіваў і калекцый славянскіх народаў. Дадзеная праца павінна ажыццяўляцца ў адпаведнасці з прынятай у 2003 г. Канвенцыяй ЮНЕСКА аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны народаў свету» [1, с. 307].

Галоўная ўвага фалькларыстаў і мовазнаўцаў надаецца рабоце па захаванні фальклору, пераводу інфармацыі на электронныя носбіты, выпрацоўцы сучасных метадаў работы з велізарным масівам фальклорных запісаў. У апошнія гады таксама ствараецца шмат мультымедычных выданняў па фальклору, якія з'яўляюцца вельмі актуальнымі інфармацыйнымі рэсурсамі. Па-першае, мультымедычныя выданні даюць магчымасць эканоміць час у працэсе пошуку патрэбнай інфармацыі, па-другое, яны займаюць

менш месца, чым папяровыя выданні, і па-трэцяе, даюць магчымасць карыстацца аўдыё- і відэаматэрыяламі, якія захоўваюцца ў архівах, значна аддаленымі ад даследчыка і ў звычайных умовах, як правіла, не даступнымі яму.

З'яўленне новых тэхналогій камунікацыі пацягнула за сабой узнікненне новай камунікатыўнай і інфармацыйнай прасторы – глабальнай камп'ютэрнай сеткі інтэрнэт, якая дазваляе на якасна новым узроўні вырашаць задачы інфармацыйнага ўзаемадзення. Аналіз інтэрнэт-рэсурсаў па фальклору дазваляе гаварыць аб існаванні некалькіх тыпаў сайтаў, якія прадстаўляюць шырокі доступ да народнай культуры. Так, напрыклад, сайты навукова-адукацыйных, культурных устаноў прадстаўляюць лакальны варыянт народнай культуры. Сайты цэнтральных навукова-адукацыйных, культурных устаноў займаюцца даследаваннем фальклору пэўнага рэгіёну. Шырокае распаўсюджанне атрымалі таксама сайты, на якіх прадстаўлены асобныя жанры і віды народнай творчасці.

На працягу 2007–2009 гг. супрацоўнікамі аддзела фальклорыстыкі і культуры славянскіх народаў Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі здзяйснялася праца, накіраваная на стварэнне базы даных «Сістэма вобразаў беларускіх замоў XIX–XX стст.». Патрэба ў базах даных падобнага роду выклікана тым, што на сённяшні дзень колькасць замоўных тэкстаў, сабраных беларускімі фалькларыстамі і этнографамі на працягу больш як двух стагоддзяў, дасягнула тых крытычных велічынь, за межамі якіх звыклыя прыёмы работы з матэрыялам сталі малаэфектыўнымі. Таму камп'ютэрызацыя даследчыцкай працы з'яўляецца адной з перспектыўных кірункаў вывучэння фальклорна-этнаграфічнага матэрыялу на якасна новым навуковым узроўні. Увага да замоў, якія адносяцца да ліку найбольш старажытных відаў народнай славеснасці, абумоўлена праблемай рэканструкцыі старажытнай духоўнай культуры і вывучэннем асноў светапогляду архаічнага чалавека. Галоўнае прызначэнне базы даных па беларускіх замовах даць магчымасць не толькі захоўваць у адным масіве вялікую колькасць замоўных тэкстаў і тэзаўрыраваць іх на ўзроўні апавядальных элементаў, але і сістэматызаваць інфармацыю па любой з вызначаных пазіцый, праводзіць шырокі этналагічны і тэксталагічны аналіз. У прыватнасці, база даных прадугледжвае вырашэнне такіх задач, як арганізацыя захоўвання тэкстаў замоў разам з пашпартнай інфармацыяй, выяўленне і класіфікацыя персанажаў замоў і іх сітуацыйных (дапасаваных) прымет, забеспячэнне магчымасцей

навігацыі па тэкстах замоў і іх тэматычных групах, паказальніках персанажаў і іх тэматычных групах, забеспячэнне магчымасці выбаркі па зададзеных умовах.

Для вырашэння пастаўленых задач была абрана сістэма кіравання базамі даных Microsoft Access, якая прад'яўляе мінімальныя патрабаванні як да тэхнічнага забеспячэння працы, так і да ступені прафесійнай падрыхтоўкі карыстальнікаў базай даных. Access дазваляе выбіраць з базы разнастайную інфармацыю для прагляду і аналізу, прадстаўляць даныя ў выглядзе табліц або спецыяльна сканструяваных форм, раздрукоўваць справаздачы, выконваць разнастайныя статыстычныя падлікі ў працэсе адбору даных і падрыхтоўкі справаздач. Акрамя таго, трэба ўлічваць, што сістэмы кіравання бесперапынна ўдасканальваюцца, таму актуальным становіцца пытанне канверсавання даных, г.зн. пераводу іх у новае праграмнае асяроддзе без страты інфармацыі. СКБД Access поўнасьцю адпавядае гэтым патрабаванням.

Найбольш важным этапам стварэння базы даных з'яўляецца распрацоўка яе лагічнай структуры, г.зн. фарміраванне табліц (файлаў) і іх палёў і ўстанаўленне сувязей паміж табліцамі. Ад таго, наколькі ўдала распрацавана лагічная структура базы даных, залежыць зручнасць карыстання ёю. У якасці асноўных аб'ектаў (відаў інфармацыі) вызначаны:

а) Персанажы [Назва персанажа; Інварыянтная назва персанажа; Тэматычная група; Характарыстыка персанажа (станоўчы, адмоўны, нейтральны); Функцыянальная група; Эпітэты; Атрыбуты].

б) Аб'екты дзеяння (Назва аб'екта; Інварыянтная назва аб'екта; Характарыстыка аб'екта).

в) Месцы замаўлення (Назва месца замаўлення).

г) Дзеянні [Дзеянні персанажа (прэдыкаты); Локус адсылкі; Від локусу адсылкі].

д) Тэксты замоў (Назва тэксту; Тып замовы; Тэкст замовы).

е) Пашпарт тэксту замовы [Месца запісу; Час запісу; Інфарматар (асоба, ад якой запісаны тэкст); Інфармацыя пра збіральнікаў; Месца захоўвання (архіў, фонд, вопіс, справа, нумар тэксту); Выданні (спасылкі на выданні, дзе быў апублікаваны тэкст); Спасылкі на варыянты тэксту; Заўвагі].

На аснове вызначанай інфармацыі створана тры табліцы: «Тэксты замоў», «Пашпарт тэксту замовы» і «Персанажы». Табліца «Тэксты» звязана з іншымі табліцамі адносінамі «адзін-да-многіх» (г.зн. у адным тэксце могуць сустракацца некалькі персанажаў, аб'ектаў дзеяння і г.д., і для аднаго тэксту могуць быць некалькі

пашпартоў). Пры сувязі табліц прадугледжана функцыя «захаванне цэласнасці даных», якая прадухіляе з'яўленне ў базе даных «безгаспадарных» запісаў у выніку памылковых дзеянняў карыстальніка (у прыватнасці, ілюстрацыяй такіх «безгаспадарных» запісаў з'яўляецца існаванне ў базе даных персанажаў, якіх няма ў існуючых тэкстах, або функцый, эпітэтаў, атрыбутаў неіснуючага персанажа).

Наступным этапам фарміравання базы даных з'яўляецца стварэнне форм, якія служаць для адлюстравання інфармацыі, што змяшчаецца ў табліцах, і ўводу і рэдагавання інфармацыі ў палях базы даных, а таксама рэалізуецца выкананне пошукавых задач. Для прадстаўлення даных з палёў табліц выкарыстоўваліся разнастайныя элементы кіравання: *тэкставае поле* (для вываду большасці элементаў інфармацыі), *поле са спісам* (для ўводу даных у палі класіфікацыйных прымет персанажаў і аб'ектаў замоў, якія імкнуцца да абмежаванага і ўніфікаванага (закрытага або адкрытага) набору элементаў, *набор укладак* (для упарадкавання вялікага аб'ёму інфармацыі), *укладзеная падпарадкаваная форма* (для вываду інфармацыі з табліцы з боку адносін «многія» ў форме, дзе выводзіцца інфармацыя з табліцы з боку адносін «адзін») і *набор кнопок*. Кнопка «Тэксты» адкрывае галоўную форму «Замовы», праз якую можа праглядацца і ўводзіцца інфармацыя па ўсіх раздзелах базы даных. Кнопка «Тэматычны паказальнік персанажаў» адкрывае спіс кнопок, кожная з якіх адкрывае форму, створаную на аснове запытаў з умовай адбору персанажаў асобнай тэматычнай групы.

Этап эксплуатацыі створанай базы даных «Сістэма вобразаў беларускіх замоў XIX–XX стст.» дазволіў выявіць колькасныя, статыстычныя заканамернасці замоў. У далейшым атрыманыя вынікі знойдуць шырокае прымяненне ў працэсе падрыхтоўкі электронных і папяровых выданняў даведачнага і энцыклапедычнага характару.

У сувязі з тым, што ў апошнія гады факты народнай культуры з'яўляюцца запатрабаванай крыніцай нацыянальна-культурнай, этнаграфічнай і лінгвакультуралагічнай інфармацыі, прыцягненне патэнцыялу новых інфармацыйных тэхналогій для прадстаўлення традыцыйнай філалагічнай інфармацыі прынясе станоўчыя навуковыя вынікі для сучаснай навукі як для беларусаў, так і для народаў іншых краін.

Марозаў, А. У. Фальклорная творчасць і сучасныя культурныя працэсы ў славянскіх краінах / А. У. Марозаў // Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка : XIV Міжнародны з'езд славістаў (Охрыд, 2008) : дакл.

белар. дэлегаты / НАН Беларусі ; Беларускі камітэт славістаў. – Мінск :
Права і эканоміка, 2008. – С. 307–320.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ